

Розділ 11.

Формування іншомовних компетентностей у вчителів початкових класів для педагогічної діяльності в умовах змішаного навчання

Рідей Н.М. – доктор педагогічних наук, професор екології, професор кафедри освіти дорослих факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, nataliia.ridei@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5553-059X

Василенко І.І. – PhD-студентка кафедри освіти дорослих факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 20a.i.vasylenko@std.npu.edu.ua, ORCID ID: 0000-0001-8327-5613

У статті дано визначення, теоретично обґрунтовано та перераховано головні особливості процесу формування іншомовних компетентностей у майбутніх вчителів початкових класів в умовах змішаного навчання. Окреслено основні компоненти та переваги змішаного навчання, яке являє собою нову організацію освітнього середовища, що сприяє формуванню іншомовних компетентностей вчителів початкових класів.

Ключові слова: *іншомовна компетентність, змішане навчання, вчитель початкових класів.*

Вступ. Нові виклики, які постають перед закладами вищої освіти України, зумовлені вимогами суспільства щодо якості підготовки сучасних фахівців, зокрема, майбутніх учителів початкової школи. Інформатизація освітнього простору, активний розвиток технологій в останні роки сприяли тому, що сьогодні шкільна освіта не може стояти осторонь від процесу інформатизації суспільства і потребує вчителя нової формації, який володіє низкою професійних компетентностей. Слід зазначити, що в цьому аспекті здібність до реалізації комунікації засобами іноземної мови є однією з головних, адже зміна ролі освіти в сучасному світі, потреба постійно навчатись та вдосконалювати професійні вміння в умовах глобалізації, інтенсивність розвитку сучасного суспільства сприяють розвитку іншомовного спілкування, збільшенню професійних контактів, розширенню міжнародної співпраці й мобільності.

В Національній стратегії розвитку освіти в Україні одним із стратегічних напрямів розвитку освіти є «модернізація структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу» [13]. Завданням сучасної вищої школи є

підготовка компетентного фахівця, який володіє знаннями, уміннями, високими моральними якостями.

Також слід зазначити, що в умовах всесвітньої боротьби з пандемією важливим стає пошук таких форм навчання, які б задовольнили суспільство. Сучасний викладач має бути готовим до різних форм навчання, щоб максимально охопити всіх студентів: і тих, хто навчається в аудиторії, і тих, хто змушений бути на ізоляції. Американське товариство навчання і розвитку вже давно визнало змішане навчання як один з найпопулярніших освітніх трендів, як перспективну стратегію поширення знань у цифрову епоху [8]. Саме тому ми розглянемо формування іншомовних компетентностей у вчителя початкової школи саме в умовах змішаного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічні, психологічні і методичні аспекти щодо передумов формування іншомовної компетентності майбутніх учителів, достатньо широко висвітлено в науково-педагогічній літературі та періодичних виданнях (А. Басіна, В. Буренко, Н. Бідюк, Н. Ізорія, Н. Сура, Вишневський, Н. Гальскова, Н. Гез, В. Куліш, С. Ніколаєва, Є. Маслико, В. Редько, П. Сисоев, В. Яніна та інші). Увага науковців зосереджена на аналізі теоретичної бази формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців з іноземних мов, викладання іноземних мов у ЗВО згідно засад особистісно-орієнтованого навчання, формування іншомовної комунікативної та методичної компетентностей студентів майбутніх учителів відповідно до вимог сучасних професійно-кваліфікаційних стандартів навчання та ін.

Також існує низка наукових досліджень, які сприяють модернізації процесу професійно-орієнтованого комунікативного навчання і проводяться за такими напрямками: інноваційні підходи до вивчення іноземної мови у підготовці фахівців (О. Авксентьєва, Т. Ваколук, О. Письменна, О. Плотнікова, О. Пометун, Л. Рабійчук, Л. Черноватий); організація аудиторної та самостійної роботи студентів з іноземної мови (О. Бігич, Н. Бориско, Н. Гез, І. Задорожна, Н. Маєр, О. Тарнопільський, L. Dam. E. Mасаго); навчання презентації іноземною мовою (Ю. Авсюкевич, І. Зимня, Б. Кукса).

Особливості, моделі та організацію змішаного навчання розглядають такі вчені як М. Driscoll, Charles R. Graham, J Rooney, J. Carman, D. Garrison, G. Moore, П. Москал, Л.Данькевич, Б. Шуневич, Н. Рапшевська, А. Андрєєв, В. Биков, Н.Корсунська, В. Солдаткін. Однак, на наш погляд, численні дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців все ж таки не вичерпують усіх аспектів саме формування іншомовної компетентності в умовах змішаного навчання.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування формування іншомовних компетентностей у вчителів початкової школи в умовах змішаного навчання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури дозволив визначити іншомовну професійну компетентність як інтегративне особистісно-професійне утворення, яке реалізується в психологічній готовності особистості до виконання успішної, продуктивної і ефективної професійної діяльності з використанням засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури і забезпечує можливість

ефективної взаємодії з навколишнім середовищем. Термін «іншомовна професійна компетентність» розглядається у сучасних дослідженнях, як знання мови, високий рівень практичного володіння, як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні в залежності від конкретної мовної ситуації. Таким чином, іншомовна компетентність – це комплекс знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти і саморозвитку особистості. Отже, сьогодні в умовах соціально-економічних змін, що відбуваються в Україні, постійного процесу диференціації та інтеграції різних видів людської діяльності потрібні нові підходи до підготовки кадрів, які б сформували у випускників вузу високу конкурентоспроможність, можливості пошуку своєї «ніші» на ринку праці [12].

В проаналізованій літературі іншомовна комунікативна компетентність розглядається, з одного боку, як здатність здійснювати іншомовне спілкування, правильно використовуючи систему мовних, мовленнєвих і стилістичних норм, а також правил комунікативної поведінки, відповідно до ситуації спілкування, а з іншого, як готовність до іншомовного спілкування. Зокрема, Н.М. Бідюк визначає іншомовну комунікативну компетентність як сукупність здібностей, знань, умінь, навичок, ставлень, цінностей, ініціатив та комунікативного досвіду особистості, необхідних для розуміння чужих та продукування власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування [9].

Іншомовну комунікативну компетентність Н.М. Ізорія тлумачить як інтегральну особистісно-професійну якість людини з певним рівнем мовної освіти, яка реалізується у готовності на певній основі до успішної, продуктивної та ефективної діяльності з використанням комунікативних та інформативних можливостей іноземної мови, забезпечує можливість ефективної взаємодії з оточуючим середовищем за допомогою відповідних мовних компетенцій [11, с. 4]. Іншомовну комунікативну компетентність розглядають також як володіння певною системою умінь і навичок міжособистісного спілкування, достатніх для досягнення поставленої суб'єктом комунікативної мети. Таким чином, іншомовна комунікативна компетентність охоплює як мовні та мовленнєві навички та вміння, так і навички соціально-психологічні, що забезпечують ефективну взаємодію з людьми і полегшують розв'язання міжособистісних проблем.

Процес викладання іноземної мови у закладі вищої освіти педагогічного профілю повинен здійснюватись паралельно з формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя, що дасть можливість майбутнім фахівцям як спілкуватись із зарубіжними колегами, так і здійснювати професійну діяльність в умовах іншомовного суспільства. Процес формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців повинен бути спрямованим не лише на формування у студентів здатності до практичного використання іноземної мови у різноманітних ситуаціях, але й до міжкультурного спілкування. За визначенням Н.А.

Сури, іншомовна професійно-орієнтована комунікація – процес, у межах якого забезпечується потенційна здатність комунікантів реалізувати обмін інформацією іноземною мовою, а також самостійно здійснювати пошук, накопичення й розширення обсягу професійно значущих знань у процесі природного іншомовного професійно-орієнтованого спілкування із зарубіжними фахівцями [14]. Таким чином, іншомовна комунікативна компетентність постає як особливий вид професійної компетенції, яка визначається як готовність та здібність до оволодіння предметними, науковими знаннями в професійному спілкуванні.

Головними особливостями процесу формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів є: використання мови відповідно до даного соціально спрямованого контексту; залучення студентів до ситуативного спілкування, максимально наближеного до реальних життєвих ситуацій; зміна функції викладача, який стає активним координатором навчальної діяльності студентів, їхнім порадицею, співрозмовником та учасником процесу навчання; використання різноманітних видів навчальної діяльності, зокрема: парних і групових видів діяльності, рольових ігор, проектних і проблемних завдань; широке використання автентичних матеріалів. Набуття іншомовної комунікативної компетентності дозволить майбутньому вчителю початкових класів виконувати різні види робіт з автентичною фаховою літературою, а саме: розуміти та інтерпретувати зміст, вміти отримати необхідну інформацію, перекласти або реферувати необхідний матеріал; здійснювати спілкування на діалогічному рівні в межах фахової тематики, а також володіти зв'язним монологічним мовленням на рівні як самостійно підготовленого, так і не підготовленого висловлювання, розуміти діалогічне та монологічне мовлення в межах фахової тематики; володіти навичками двостороннього усного і письмового перекладу; знати основи ведення ділової документації іноземною мовою; використовувати фахові словники та довідкову літературу; вміти стисло та точно висловлювати думки обома мовами; вміти використовувати засоби сучасних інформаційних технологій під час спілкування та передачі інформації. Засобами формування іншомовної компетентності, що готують студентів до практичної діяльності є: моделювання педагогічних ситуацій; моделювання ситуацій професійної діяльності; застосування ігор (сюжетно-рольової гри, гри-драматизації, ділової гри); сучасні інтерактивні технології; ділові ігри.

Пошук оптимального змісту та формування іншомовних компетентностей у вчителів початкових класів вимагає від викладача використання онлайн-технологій, що дозволяє робити навчання більш мобільним, та відповідає викликам сьогодення, а саме: асинхронне Інтернет навчання (з англ. – *Asynchronous Online Learning*) відбувається не в режимі реального часу (взаємодія зазвичай відбувається через дошки для обговорень, блоги та месенджери); синхронне Інтернет навчання (з англ. – *Synchronous Online Learning*) вимагає від викладача та всіх студентів, які навчаються, одночасно взаємодіяти в Інтернеті, дозволяють студентам брати участь у навчанні на відстані в режимі реального часу; змішане навчання (з англ. – *Hybrid Learning* або *Blended Learning*) відоме як гібридне навчання, є навчальним

середовищем, яке дозволяє здійснювати як особисту, так і онлайн-взаємодію, де учасники навчального процесу поєднують як очну форму навчання, так і комунікацію у дистанційному режимі. У нашому дослідженні, враховуючи всесвітню пандемію COVID-19, де необхідність поєднання очної і дистанційної форм навчання стає всі більш актуальною, ми зупинились саме на змішаному навчанні.

Термін «змішане навчання» останнім часом на слуху як у царині корпоративного навчання, так і у вищій освіті. Все частіше й частіше поняття «змішане навчання» і «змішаний підхід» використовуються, коли йдеться мова про інноваційні технології у навчанні іноземних мов, зокрема англійської. Проаналізувавши значну кількість наукової літератури, ми можемо стверджувати, що існує низка трактувань змішаного навчання. У «Глосарії з дистанційної освіти» змішане навчання окреслюється як об'єднання у навчальному процесі двох чи більше способів, форм і методів навчання: очного та дистанційного; синхронного та асинхронного; формального та неформального; самоосвіти [10].

На перший погляд, основна відмінність змішаного навчання від звичайної системи – активне використання технологій, щоб знайти матеріал і отримати нові знання. Так, технології стають повноцінною частиною навчального процесу. Проте йдеться також і про поєднання різних підходів, способів подачі матеріалу, видів роботи. Наприклад, частина інформації розподіляється на групову роботу, частина – на самостійне вивчення. Це не залежить від того, відбувається це в аудиторії чи дистанційно.

Переведення частини процесу в онлайн відрізняє змішане навчання від звичної для України системи. Наприклад, студенти можуть опрацьовувати теоретичну частину вдома, переглядаючи відео та вивчаючи супровідні матеріали. Після цього на парі з викладачем виконують практичні вправи або працюють у групах над проектом. За такої моделі викладачі стають модераторами освітнього процесу. Формування іншомовних компетентностей під час такої системи навчання особливо ефективно, адже студенти можуть у своєму темпі виконати самостійно завдання, а потім вже разом з усіма попрактикувати мову у спілкуванні і виконанні колективних завдань.

Змішане навчання — не тотожне електронному (або онлайн-) навчанню. Онлайн-навчання не передбачає особистої комунікації між студентами і викладачем. Це водночас його основна перевага і недолік у порівнянні зі змішаним навчанням. Адже студенти, які навчаються онлайн, не мають можливості особисто спілкуватись і розвивати навички роботи в команді. Натомість система змішаного навчання дозволяє вирішити цю проблему.

У своїй праці Джеред Карман окреслює основні компоненти змішаного навчання [3]:

1. Живі події. По суті, «живе спілкування» передбачає частину звичної роботи «в аудиторії» з викладачами та іншими студентами. Залежно від системи змішаного навчання у конкретному випадку кількість та тип офлайн-

активності будуть різними. Проте, вона — необхідна як частина навчального процесу.

2. **Онлайн-контент** (самостійне навчання). Під час такого типу роботи студент самостійно опрацьовує матеріали у зручному для нього (неї) темпі та місці. Важливо, щоб викладачі надавали повні та зрозумілі інструкції щодо тієї роботи, яку має самостійно зробити студент.

3. **Співпраця**. Поєднує два ключових елементи: робота з одногурпниками і робота з викладачами. Завдяки роботі з одногурпниками студенти можуть знаходити нові рішення та ділитися отриманим досвідом та знаннями. Через особисту роботу з викладачем студент може отримувати відповіді на індивідуальні запитання та уточнювати незрозумілі моменти. Така модель повинна бути створена для конкретного типу навчання та курсу. Важливо, що подібна співпраця може відбуватися як в аудиторії під час виконання групових завдань, так і через електронну пошту чи соціальні мережі.

4. **Оцінка**. Студенти можуть стежити за своїм прогресом, а викладачі натомість — оцінювати їхні знання та корегувати процес навчання через індивідуальне інструктування.

5. **Додаткові матеріали**. Додаткові матеріали можуть охоплювати роздруковані матеріали, схеми, корисні ресурси тощо.

Дослідник у сфері освіти, автор посібника по впровадженню змішаного навчання Чарльз Грехем виділяє три основні переваги системи такого навчання:

1. **Покращення навчального процесу**. Змішане навчання може дати можливість навчальним стратегіям, які важко застосувати у традиційних умовах. Ці стратегії можуть призвести до поліпшення залучення студентів та підвищення результатів навчання.

2. **Збільшений доступ та гнучкість**. Змішане викладання може забезпечити більшу гнучкість та доступ до навчального досвіду, розширюючи навчання поза межами аудиторії.

3. **Підвищена економічна ефективність**. Змішане навчання також може призвести до певної економічної ефективності з точки зору часу та грошей як для викладачів, так і для студентів [6].

Висновки. Основною метою педагогічних закладів вищої освіти має стати підготовка нового покоління вчителів початкової школи, готових працювати з учнями за новими стандартами. Однією з ключових якостей таких учителів має бути іншомовна комунікативна компетентність. Проаналізувавши наукову літературу, ми дали визначення іншомовній компетентності, окреслили особливості процесу формування іншомовної компетентності майбутніх учителів, а також розглянули основні особливості, компоненти і переваги змішаного навчання.

Ми дійшли висновку, що процес формування іншомовної комунікативної компетентності повинен бути спрямований не лише на озброєння майбутніх фахівців системою знань, вмінь та навичок, необхідних для ефективного здійснення іншомовної комунікації, але й на формування глибоко осмисленої, комунікативно-

компетентної позиції майбутнього вчителя, що дасть можливість майбутньому фахівцеві самовизначатися, саморозвиватися й самовдосконалюватися в єдиному європейському освітньому просторі.

Підсумовуючи, ми можемо стверджувати, що навчання майбутніх учителів початкової школи в умовах змішаного навчання являє собою нову організацію освітнього середовища, сприяє формуванню іншомовних компетентностей, які мають великі потенційні можливості в сучасному суспільстві та надає змогу не переривати навчальний процес у випадку непередбачених ситуацій.

Список використаної літератури:

1. Anderson T., Dron J. Three generations of distance education pedagogy. *The International Review of Research in Open and Distance Learning*. 2010. Vol. 12. № 3.
2. Berg G.A., Simonson M. Distance learning. *Encyclopedia Britannica*. 2016. [Electronic resource] URL: <http://www.britannica.com/topic/distance-learning> (viewed on 20.05.2020).
3. Carman J.M. Blended learning design: Five key ingredients [Electronic resource] // Sameer's Research Wiki. 2005. — URL: https://www.it.iitb.ac.in/~s1000brains/rswork/dokuwiki/media/5_ingredients_of_blended_learning_design.pdf (viewed on 01.07.2020).
4. Clark R.E. Five common but questionable principles of multimedia learning / Clark, R.E., Feldon D.F. 2005.
5. Garrison D. Blended learning in Higher Education: Framework, Principles, and Guidelines / Garrison D., Vaughan, Norman. 2008.
6. K-12 Blended Teaching: A Guide to Personalized Learning and Online Integration // Charles R. Graham, Jered Borup, Cecil R. Short, Leanna Archambault [Electronic resource] // EdTech Books. 2019. URL: <http://bit.ly/k12blended-v1-1b-pdf> (viewed on 01.07.2020).
7. Moore G.M., Anderson W. Handbook of Distance Education. 2nd ed. Psychology Press, 2012.
8. Rooney J.E. Blending learning opportunities to enhance educational programming and meetings // *Association Management*. 2003. Vol. vol. 55. No. 5. pp. 26–32.
9. Бідюк Н.М. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя філолога: зміст та структура/ *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: Збірник наукових праць третьої Міжнародної науково-практичної конференції (12 – 14 листопада 2012р.). Львів. 2012. С. 158 – 160.
10. Глосарій з дистанційної освіти [Електронний ресурс]/ URL: www.websoft.ru.
11. Изория Н.М. Формирование иноязычной компетентности будущих специалистов сферы туризма в вузах культуры и искусств : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Москва. 2008. 24 с.

12. Микитенко Н.О. Формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови для спеціальних цілей. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів»*, 15–16 жовтня 2009 р. Тернопіль: ТНЕУ, 2009. С. 207–208.

13. Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [Електронний ресурс] . Верховна рада України. 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення 01.07.2019).

14. Сура Н.А. Іншомовна професійна компетентність: головні принципи та компоненти процесу навчання професійно-орієнтованого спілкування. *Вісник Луганськ. держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка*. 2003. Т. 4. № 60. С. 190 – 192.